

**ELS POUS DE LA NEU
DE MAÇANET DE CABRENYS**

Per PERE ROURA I SABÀ

Dintre els béns propis que la vila posseïa, hi havia en principi dos pous de neu, que més tard foren tres. Aquests pous estaven situats a la muntanya de Les Salines, a 1.370 metres d'altitud, a sota la Collada del Ras i a sobre la Font del Moixer. El lloc on es varen construir té les condicions climàtiques idònies per a la conservació de la neu, entre la Fajosa i el cim del Moixer, el terreny forma una cloterada on els corrents d'aire hi són quasi permanents, i això fa que s'hi formin congestes i sigui fàcil la recollida de la neu. És un indret molt frescal, on hi ha un clap de faigs centenaris i on neix la font del Moixer, i era molt estimat pels pastors quan hi pujaven amb els ramats a l'estiu. Aquest lloc era conegut com els Amurriadors perquè les ovelles hi feien llargues estades per resguardar-se de la calor.

Avui només en queda el rastre d'un d'aquests pous. Els altres desaparegueren amb la replantació de pins. Es conserva gran part de la paret del cos del pou, on s'endevina la porta a la cara nord, la volta és ensorrada i les lloses es troben apilonades al fons. Tot i així, la paret al descobert medeix 4 metres d'altura, i tenint en compte que al fons hi ha molta terra i lloses, deuria tenir una profunditat de 6 metres, des del peu de volta. La paret és seca i té un gruix de 80 centímetres.

Hem de remarcar l'existència d'altres pous de neu molt a prop d'aquests, en la mateixa carena que ha portat molta confusió fins i tot entre la gent de Maçanet. A uns 600 metres més a l'est i a la mateixa carena, a 1.230 m., en el lloc conegut com la Collada dels Pous, hi havia construïts dos pous de neu, que pertanyien a la vila de Ceret. Seguint la ratlla fronterera, més a l'est, a 2 km. de distància al Coll de Ceret n'hi havia dos més dintre el terme de Les Illes i que com veurem més endavant tenien molta relació amb els de Maçanet.

Ens consta documentalment l'existència dels pous ja a les primeries del segle XVII; que la Universitat de Maçanet arrendava al més donant. La primera referència documental que hem trobat és l'arrendament dels pous a Miquel Brunet i Puig de Darnius.

«Miquel Masdevall i Joan Roger cònsols, el present any, arrenden els dos pous de la neu de la muntanya de Les Salines per espai de 5 anys, a Miquel Brunet i Puig, pagès de Caneres, parròquia de Darnius, pel preu de 140 lliures barceloneses per any. Aquesta quantitat pagadora en dues parts, és a saber 100 lliures per la Mare de Déu d'agost i les 40 restants per Tots-Sants.

I amb els pactes següents:

Si no neva ni per omplir un pou, dit Puig no pagarà res. Si neva per omplir-ne un, pagarà la meitat, si els pot omplir tots dos pagarà el total.

Altrament la Universitat disposarà de 6 càrregues de neu franques per lo que voldrà. Fet a Figueres, el 2 de maig del 1626. Notari, Domènec Francesc Vilar»

Poc després hi ha un pacte entre l'arrendatari dels pous i els traginers.

«Sobre lo tragi de la neu y cosa devall escritas per y entre lo honorable Miquel Brunet y Puig pages del veynat de Caneras parrochia de Darnius de unc part y Antoni Cantar y Domingo Andreu habitants del lloch de Agullana de part altra son estats pactats i jurats los capitols y pactes següents:

Primerament es pactat, que los dits Antoni Cantar y Domingo Andreu convenan y prometan a dit Puig en aportar o fer aportar del primer del mes de juny prop vinent en avant a llurs propis gastos y despeses tanta neu quanta se haura de menester en las vilas de Castello y Parelada dels pous del senyor Joan de Ardena y de la montanya de Massanet de Cabrenys essent empero avissats de paraula dos dias antès per los venadors de tal neu y es comprometen a aportarne en ditas vilas per lo dia apres seguent tanta de quanta seran avisats.

Lo dit Puig conve y promet a dits Cantar y Andreu per lo tragi y ports de la neu donar y pagarlos un real per quiscuna roba quen arribaran en ditas vilas de Castello y Parelada pesada en ser en ditas vilas. Fet a Figueres el 4 de maig del 1626. Notari, Domènec Francesc Vilar».

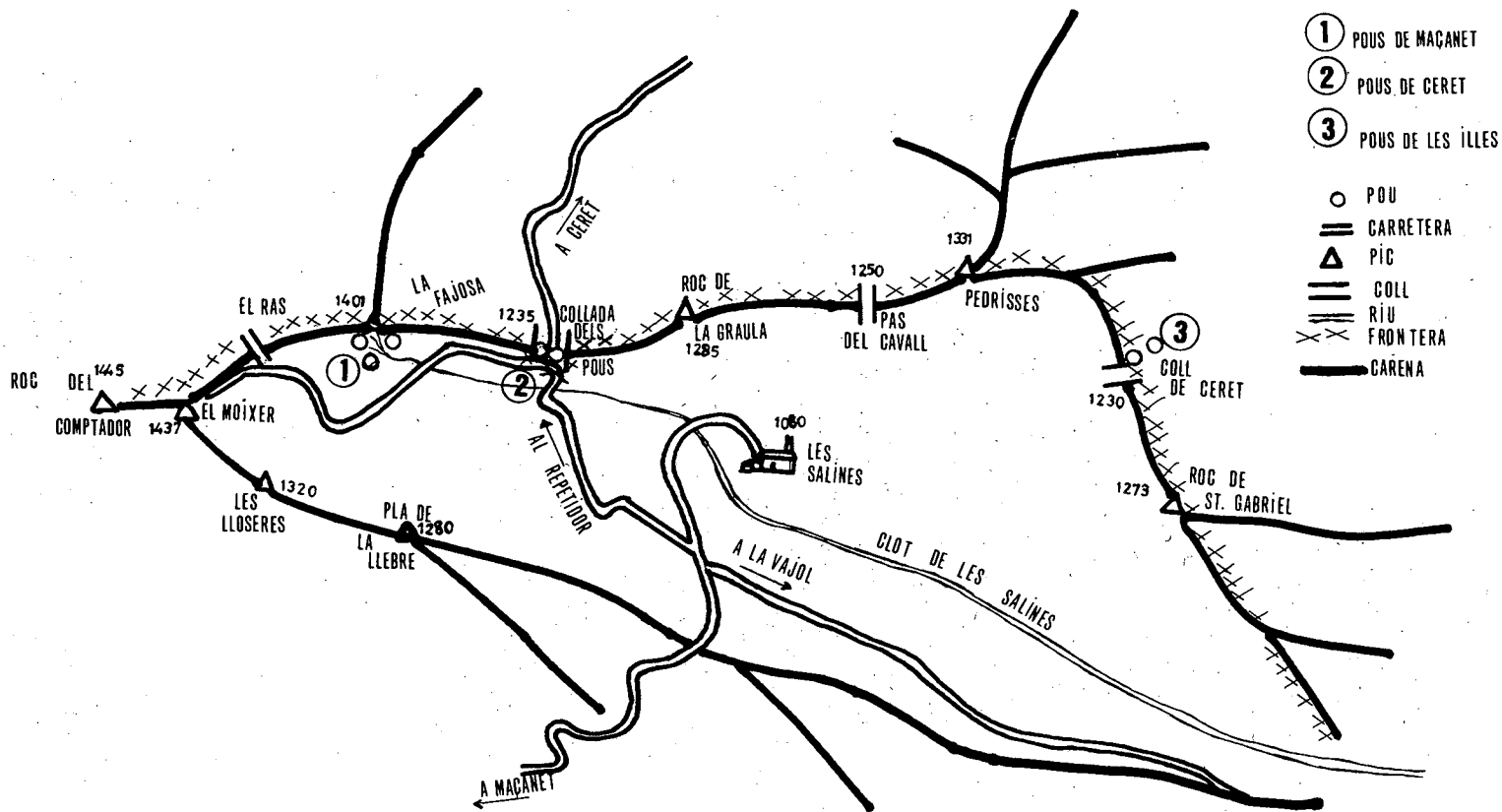
Aquí és convenient de fer un aclariment i és que aquest Miquel Brunet i Puig, a més de tenir arrendats els pous de la vila, també tenia arrendats els pous de la muntanya de Les Illes, que eren de Joan d'Ardena, senyor de Darnius.

Molt sovint trobem que els que tenien en arrendament els pous de Maçanet també tenien els de Les Illes, que eren al Coll de Ceret, prop del Roc de St. Gabriel, i per la seva proximitat feien l'explotació molt més rendible. La família Puig de Darnius monopolitzà durant molts anys l'arrendament dels pous.

Els contractes d'arrendament dels pous de Les Illes eren molt semblants als de Maçanet.

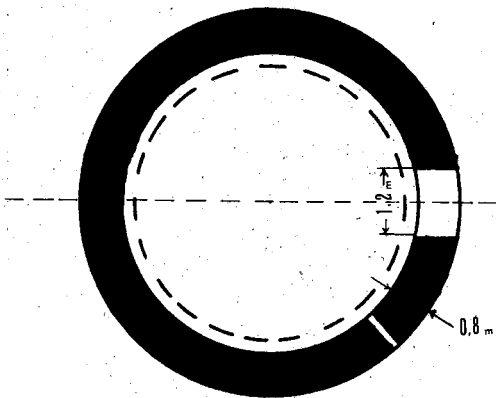
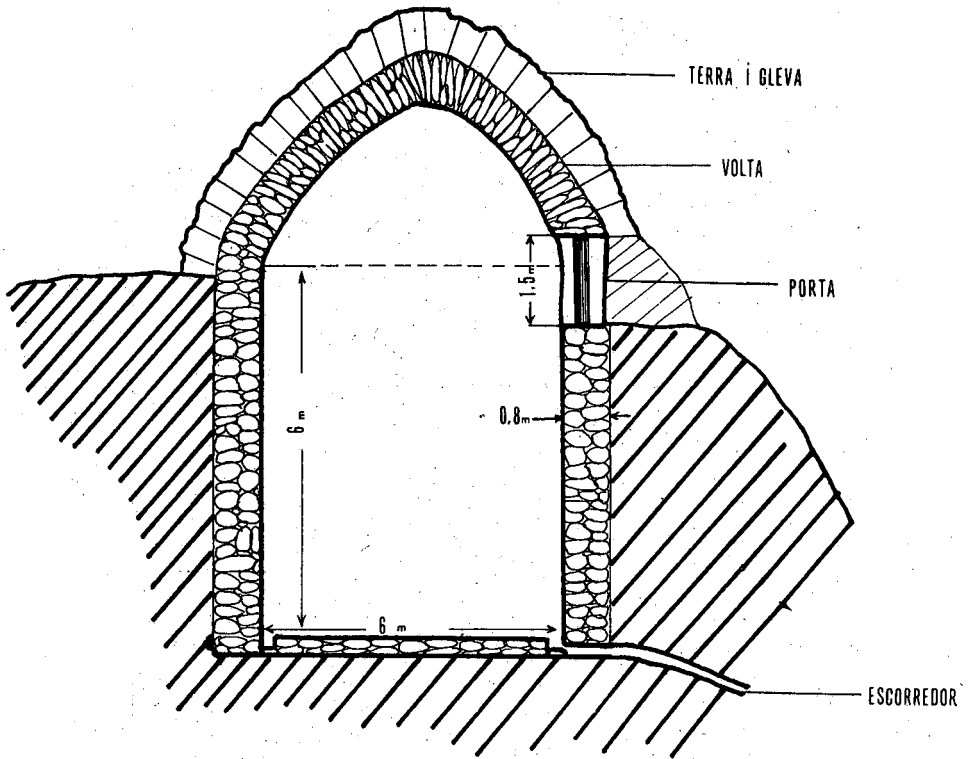
«Jo Don Joan d'Ardena i Darnius, domiciliat a Barcelona, gratis i per temps de 5 anys, que començaran el primer del mes de novembre propinent, arrendo a vós, Miquel Brunet i Puig, pagès de Caneres, parròquia de Darnius, els meus dos pous de neu situats en el terme i montanya de Les Illes per el preu de 120 lliures barceloneses per cadascun de dits 5 anys, pagadores en dues iguals pagues, la primera per St. Joan del mes de juny, i l'altra per la festa de la Verge Maria del mes d'agost i amb els pactes següents:

Que jo us tinga que tenir condrets dits pous be y degudament abtes per tenir y empouar neu a mos gastos. Item ab pacte que vos hajau de fer empouar aquells de neu tot a vostras gastos. Item que sempre que cayga un palm de neu per los plans de la montanya hont son dits pous hajau de pagar lo dit arrandament encara nols empouasseu y en cas no caygues neu com esta dit no hajau de pagar lo arrandament y en cas no caygues neu que no bastas a un palm com esta dit y ne unplisau un pou solament que en tal cas hajau de pagar dit arrandament solament per porrata ço es la mitat del preu. Jo dit Puig prometo cumplir tot lo sobredit i ho accepto i prometo

ELS POU DE NEU DE LA MUNTANYA DE LES SALINES

Pere Roura, 1989

RECONSTRUCCIÓ IDEAL EN PLANTA I ALÇAT DEL POU DE NEU DE MAÇANET BASADA EN LES RESTES ACTUALS. Pere Roura, 1989

pagar el notari, i em poso sota la justícia dels jutges i procuradors de la vegueria de Girona i Besalu.

Acta feta per el notari Domènec F. Vilar en el castell de Darnius, el 8 d'agost del 1626».

L'any 1631, no sabem per quina raó, la Universitat es fa càrrec directament del negoci, potser per intentar tenir més guanys o, simplement, perquè no es trobà arrendatari.

«Sobre la venda y cosas devall scritas per y entre Jaume Gallat el corrent any consol de la Universitat de Massanet de Cabrenys juntament amb Joan Llobet del present acte absent y Joan Verges sabater del lloch de Vilabertran de part altra es estada firmada y jurada la capitulacio i pactes següents:

Primerament es pactat que lo dit Jaume Gallat en dit nom ven anal dit Joan Verges assi present y baix acceptant y als seus cinquanta carregas de neu lliuradoras de assi a la festa de St. Lluch del mes de octubre primer vinent en lo dit lloch de Vilabertran segons que per dit Verges o los seus se demaneran o demanades seran ab pacte y privatio expressa que dit Verges no puga pendre ni vendre de altra persona que primer no haja rebudas ditas 50 carregas de neu lo preu de las quals cinquanta carregas de neu hajan de donar y pagar de assi a la fi del dit mes de octubre proximvinent hi vulla aquellas haja rebudas o no a força o raho de set reals per quiscuna carrega destamnera es a saber que a la fi de quiscun mes pagara a dita raho les carregas que tal mes tindra rebudas y a la fi del dit mes de octubre lo cumpliment del preu de ditas cinquanta carregas ultra del dit preu sia tingut y obligat en donar y pagar los ports de la tal neu a raho de dos sous per roba pagadores assi com la rebra la qual hajan de pesar en continent sera arribada en dit lloch de Vilabertran a mes del qual preu haja de donar a menjar al traginer y sivada al bestiar que la aportara la qual venda li fa com millor se pot dir y entendre a tota utilitat y commodo del dit Verges y dels seus prometent starli de bona firma y lleal evictio sota obligació de tots los bens de dita Universitat ab jurament de no contravenir llargament.

Item es pactat que lo dit Joan Verges assi present reb la dita venda ab los pactes y conditions predits als quals expressament accepta de bon grat i certa sciencia promet lo, preu y ports de dita neu en lo modo y forma damunt dits y pagar las demes cosas alt contengudes sots pena y scriptura de ters sens requesta de dias ab selari de deu sous per dia y restitucio de totes despesas sota obligacio de tots los bens.

Acta feta pel notari Domènec F. Vilar a Figueres el 3 de maig del 1631».

L'any 1632 s'arrenden a Rafael Brunet i Puig.

«Antoni Olivet i Joan Vinyas, còsols el present any, arrendem i venem per espai de 4 anys comprenent el present, a vós Rafael Brunet i Puig, paües del veinat de Caneres, del castell de Darnius, la neu que de present es troba en els pous de la neu de dita Universitat, i els pous per arregar-hi neu, situats en la montanya de Les Salines, per el preu de 140 lliures barceloneses per cadascun de dits anys pagadores, 100 lliures per la Mare de Déu d'agost i les

40 restants per Tots-Sants, el primer any i els tres restants anys en dues iguals pagues una per St. Joan del mes de juny i l'altra per St. Miquel de setembre i amb els pactes següents:

En cas que no neve en dita montanya per a omplir dits dos pous que en tal cas no sia obligat pagar lo tal any que no navera lo preu de dita venda sinó per porrata desta manera que sin caura per omplir sols un pou pagara la mitat del preu y axi per porrata.

Tambe ab pacto que la Universitat o qui los consols voldran ne pugan pendre quiscun any fins a sis carregas si voldra sens interes algun....

Acta feta a Maçanet el 12 de Maig del 1632. Pel notari Domènec F. Vilar».

L'any 1642 se li torna a renovar l'arrendament.

«Joan Vinyas i Jaume Saguer, cònsols el present any de la Universitat de la vila de Maçanet de Cabrenys, arrendem a vós honorable Rafael Brunet i Puig, pagès de Darnius, i pel temps de 5 anys, els dos pous de la neu amb els pactes següents:

1) Que dita universitat sia tinguda y obligada en tenir condrets dits dos pous de parets y voltas. 2) Que dit Puig y los seus sian tinguts y obligats en dexar dits pous cuberts de gleva be y decentment y en dexar quatre bayards per servitut de dits pous. 3) Sempre quan succehesca durant dit temps que no nevara un palm despes en lo pla, ni hi haura congestas per omplir los pous no haura de pagar lo preu de los tals o tal anyada. 4) El preu de l'arrendament val 510 ducats barcelonesos, pagadors 10 ducats de present y 100 ducats quiscun

Lloc on es trobaven els pous, a l'hivern.

any en dues pagas, la primera per la Mare de Déu de agost y la altra per la festa de Tots Sants. Fet a Maçanet de Cabrenys, el 23 de febrer del 1642. Notari Onofre Morera de Figueres».

El 6 de febrer del 1661, en una acta feta també pel notari Onofre Morera, es diu:

«Jaume Saguer i Francesc Olivet i Coll, cònsols el present any, i Miquel Duran, Ramon Quintà, Pau Olivet i Joan Cardona, consellers, congregats en el reliquier sobre l'església parroquial de St. Martí, arrendem per espai de 3 anys, els dos pous de la neu de la present vila, de la montanya de Les Salines a Bartomeu Aniol Robert, pagès, i a Josep Prim, negociant de dita vila».

També sabem que es feia subministrament de neu a Figueres, per una capitulació entre els arrendataris dels pous, feta per Francesc de Gayolà, notari de Figueres.

«De sobre la capitulacio deta y firmada per y entre Josep Esponella, fuster, Joan Escofet, parayra de la vila de Massanet de Cabrenys y Joan Miquel Bofill, fuster de la vila de Figueres, conjuntament amb Francesc Delforn, pagès de Darnius y Josep Cardona, traginer de la vila de Massanet de Cabrenys, sabent y atenent tots junts tenir feta companya per la provisió de la neu o glas de la plaça de Figueras per spay ara de dos anys que comensaran lo primer de abril primer vinent y aixi matex tenir arrandats los pous de la neu de la vila de Massanet de Cabrenys per spay de sis anys y los pous de Las Illas, del senyor comte de Las Illas. Fet el 4 de març del 1668 a Figueres».

El negoci de la neu era la millor font d'ingressos de la vila; però això, veiem que a l'any 1682 ja s'ha construït un tercer pou. En l'acta d'arrendament de l'11 de novembre del 1682, feta a Maçanet pel notari Francesc Fajes, de Figueres, hi diu:

«Els cònsols Francesc Sunyer i Josep Quintà i els consellers Francesc Roger, Josep Renart, Josep Mas, Josep Cardona i Francesc Tutau, convocats i congregats a toc de campana, en la torre del Consell o Reliquier sobre l'església de St. Martí com és costum convocar-se per altres i semblants negocis, per uns privilegis concedits pels sereníssims Reis d'Aragó. Arrendem els tres pous de la neu a Josep Duran, pare, i a Josep Duran, fill, pagesos de Darnius, i a Gabriel Daleu, traginer de Darnius pel temps de 6 anys. Es, a saber, els tres pous propis de dita Universitat en la montanya de Les Salines, per empouar neus. Els dos pous que estan bé avui dia i l'altre que no té escorredor. Pel preu de 200 dobles d'or, 100 pels 3 anys, que pagaran els Duran, i pels restants 3 anys, 100 més que pagarà en Gabriel Daleu. També amb els pactes següents: 1) La Universitat vos promet de fer un escorredor en lo pou que no en té, i de treure l'aigua que hi ha embassada a nostres gastos i despeses. 2) També amb el pacte que vosaltres tindreu que donar cada any a dita Universitat 20 càrregues de matxo de neu franques, que dita Universitat la farà anar a cercar a sos propis gastos».

Paret del pou, en l'actualitat.

El 21 de desembre del 1692, amb acta feta per Francesc de Gayolà, notari de Figueres.

«Josep Sunyer i Pau Saguer, cònsols el present any, arrenden per 5 anys els pous de la neu a Pere Miquel Serra, negociant d'Agullana, pel preu de 48 dobles d'or cada any. També aquest entregarà 20 càrregues de neu franca».

El 13 de novembre del 1698, amb acta feta per Francesc Fajes, notari de Figueres.

«Nosaltres Joan Lluç Cortada i Pau Farall, cònsols el present any, arrendem a vós Joan Descals i a vós Dionís Puig, els tres pous de la neu de la present vila per el preu com millor es pot dir de 30 dobles d'or fi bones i rebedores, per quiscun any en una paga per la Mare de Déu d'agost. Acta feta sobre l'església parroquial de St. Martí».

El 18 de juliol del 1701, en la torre del Consell o Reliquier de l'església parroquial, amb acta rebuda per Francesc Escofet, notari de Figueres, es diu:

«Joan Pagès i Vinyas i Joan Cardona, cònsols el present any, Miquel Vilanova, Pere Saguer i Noell, Joan Lluç Cortada, Joan Paris, i Francesc Roger tots del Consell estret de dita Universitat arrendem a vosaltres Dionís Brunet i Puig, pagès de Caneres, i a Baldiri Palau, teixidor de lli de Darnius, els tres pous de la neu, junt amb la seva barraca, per espai de tres anys i preu de 30 dobles d'or per any. Amb els pactes de: 1) En cas que durant dit arrendament algun de dits pous s'enderrocàs, la Universitat los tornarà acomodar a sos gastos

y si fos cas que dita Universitat no pogues adobar aquell o aquells que espatllats se seran y que per dita raho dits arrendataris no podran empouar aquell o aquells pous los promet dita Universitat donar y tornar altres tant temps com per dita causa se haura dexat de empouar. 2) També amb pacte que dits arrendataris ultra del dit preu tingan que donar quiscun any a dita Universitat 30 càrregues de neu sens ninguna paga ni interes y sino abastaran per la provisio dels habitants de dita vila de Massanet tingan obligacio de donar la demes que sera menester a quatre sous de plata menos per carrega del que la vendran als demes si en dits pous ni haura. 3) També en cas se haguessen de mudar canals, se haguessen de fer portas, adobar la barraca, mudar alguns cayrats o alguna biga tingan obligacio dits arrendataris de fero fer y portar compte de lo que costara y dita Universitat los promet de pagar la mitat de lo que per lo predit hauran gastat».

Després de transcriure aquests documents, creiem necessari aclarir una mica com funcionava aquest comerç de la neu, l'arrendament dels pous, la seva aplicació i venda, la recollida i el transport.

En aquest clap de pins hi havia construïts els pous.

L'ARRENDAMENT

Els pous eren propietat del Comú de la Universitat i semblà que es varen construir, els dos primers l'any 1616 i el tercer cap a l'any 1680. Es donaven en arrendament a l'encant públic al més donant i segons una taba que contenia les condicions de l'arrendament:

«Qual se vulla persona que vulga entendre en arrendar els pous de la neu que te y posaeix la present vila de Massanet de Cabrenys en la montanya de Las Salinas junt amb la neu es y sera dins lo terma de dita vila. Arrendantse per espay y temps de sinch anys, a raó de 140 lliures per any, pagadoras al primer any 100 lliuras per la festa de santa Maria de agost, i les 40 restants per Tots-Sants. Y els restants anys en dues pagas iguals la primera per St. Joan de juny i la altra per St. Miquel de setembre.

Item sapia qui arrendara sempre quant succehesca durant dit temps que no nevara un palm despes en los plans, ni hi haura congestas per omplir un pou no haura de pagar tal anyada, si omplis solament un pagara la mitat, y si ompla els dos pagara tot l'arrendament.

Item sapia qui arrandara que estara obligat en donar quiscun any 20 carregas de neu sempra francas sensa interes, al comu de la present vila de las quals fara sas voluntats.

Item sapia que haja de tenir tots tres pous la barraca ben coberts de gleva y condrets com es costum de bon pages.

Item sapia que aura de firmar acta ell y las fermansas y pagara notari y corredor y donar la llusio y tots los papers franchs a la vila quan haja quitat.

Item sapia que ha de donar fermansas a coneguda dels Consols i Consellers y dit arrendament li fara baler y tenir la present vila y estar en tota y lleal evictio en no esser de dany y perjudici a la vila.

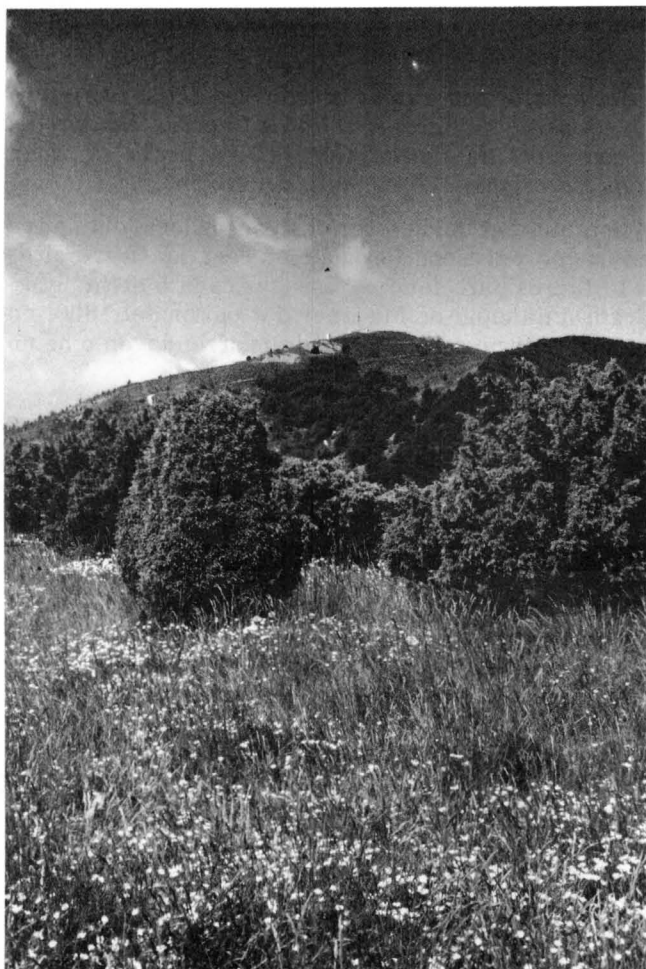
*Y per ço diga y qui voldra que al mes donant se lliurara.
Taba de l'1 de febrer del 1691. Notari F. de Gayolà».*

La durada dels arrendaments era de 3, 4 i 5 anys, i es contractaven en diferents èpoques. Els anys que es feia el mes de maig, incloïa la neu que s'havia empouat durant l'hivern a càrrec de la Universitat. Després, els restants anys, era l'arrendatari qui havia de tenir cura d'empouar-la. En canvi, quan els arrendaments es feien al mes de novembre o febrer, el treball d'empouar la neu anava totalment a càrrec dels arrendataris.

També hem vist com la Universitat es comprometia a mantenir els pous en bon estat i ben aptes per a la seva funció. Si s'enderrocava alguna volta o paret, les despeses de les reparacions anaven totes a compte de la Universitat. Si s'havia de canviar o reparar alguna porta dels pous o refer la barraca, la Universitat prometia pagar-ne la meitat de l'import.

Així mateix, si no nevava almenys un pam de gruix en els plans, o no hi havia prou neu a les congestes per emplenar un pou, no s'havia de pagar el lloguer. Només tenia efecte si se'n podia emplenar un; llavors se'n pagava la meitat; o bé tots dos, que en aquests cas es pagava el total.

Una cosa que hem de remarcar és que la família Puig de Darnius, monopolitzà molts anys l'arrendament dels pous. Hi trobem almenys tres generacions; cosa que ens fa suposar que era molt rendible aquest comerç. Aquests Puig eren gent important entre els negociants de la comarca. Per

A la part superior,
el Moixer
i la Collada el Ras.

fer-nos-en idea direm que en Miquel Brunet i Puig, en una sola operació, va comprar 4.000 caps de bestiar de llana a un pagès de Lleida. Així, també, els seus descendents, que surten molt sovint en altres transaccions importants d'arrendaments de delmes. En canvi, comptades vegades trobem gent de Maçanet com a arrendataris.

L'arrendament dels pous representava la meitat dels ingressos que tenia la vila de Maçanet, molt valuosos si tenim en compte els béns comunals que posseïa, i que cada any posava en arrendament; la muntanya del Comú, d'uns 10 Km. quadrats de pastures i boscos, una gabella, dues tavernes, un hostal, fleca, carnisseria i un molí.

En cada contracte la vila es reservava cada any una quantitat de neu franca; primer 6 càrregues, després 20 i, més tard, 30, que tenia com a destinació la seva venda a la taverna de «l'aiguardent, vi blanc, tabaco i neu», però amb el pacte que la Universitat l'havia d'anar a buscar als pous.

L'arrendatari també estava obligat a pagar el salari del notari i procurador i tot el paper segellat. I, si no era prou solvent, havia de trobar una persona de prou crèdit, que fos coneguda dels cònsols perquè li donés fermança.

A l'arxiu municipal de Maçanet hi ha una còpia de l'any 1760 del títol en virtut del qual la vila posseeix els pous de la neu.

«La vila té dos pous de neu establerts en virtut d'una escriptura otorgada pel senyor Joseph de Rocabertí, Batlle General, en nom del Rei, feta en el consistori de Batllia General, en poder de Joan Cabanes, notari de Barcelona, el 5 de maig del 1672».

De tota manera aquest establiment devia ésser una confirmació d'un altre anterior ja que feia 50 anys que existien. Per aquest dret la Universitat prestava un cens anual de 10 lliures barceloneses, a pagar cada 5 de maig.

Hem escorcollat bé l'arxiu municipal de Maçanet, i a partir del 1800, no es troba ni rastre dels pous, per tant no sabem si encara s'arrendaven o bé no es registrava l'administració.

APLICACIONS I VENDA

La destinació de la neu era, sobretot, la de refrescar begudes com l'aiguardent el vi, l'aigua i, també, fruites, a l'estiu, perquè resultessin d'ingestió més agradable. Per tant, era un article de refinament i luxe, que consumien majorment les classes benestants. Una altra aplicació era en medicina, com a analgètic i antiinflamatori, per estroncar hemorràgies, per fer baixar la febre, fer desaparèixer el mal de cap i per curar cremades.

Com hem vist, la Universitat disposava cada any d'unes càrregues de neu franques per a la venda de la «taverna del vi blanc, cuit, aiguardent, tabaco i neu» i que a l'any 1701 en rebia 30. Pensem que una càrrega pesava 120 Kg.; per tant, la Universitat disposava aquest any de 3.600 Kg. de neu. I si no n'hi havia prou amb aquesta, com podia ésser en casos d'epidèmies, la que faltés per a la provisió de la vila, l'arrendatari els l'havia de vendre a 4 sous de plata menys per càrrega del que ho feia als altres.

La primera notícia de la venda de neu a la taverna de la vila, que la Universitat arrendava cada any al més donant, és de l'any 1681, encara que creiem que és molt més antiga, ja que, com hem vist anteriorment, la vila es reservava la neu des de l'any 1626.

«Francesc Roger cònsol primer el present any, arrendo la impositio del aiguardent y vi blanch de la Universitat de la vila de Massanet de Cabrenys a vós Josep Pontonet, traginer de la present vila, pel preu de desaset lliures de plata, pagadoras en dues iguals pagas la primera per Carnestoltes i la altra per St. Joan de Juny y amb pacto que des del quinsa del mes de maig fins als desavuit del mes de octubra tingau que tenir neu perqui comprar ne voldra. Item ab pacto que vos prometo en nom de dita Universitat donarvos seta carregas de neu ab pacte que vos la tingau que anar a cercar a vostres gastos en los pous.

Fet a Maçanet el 21 de gener del 1681. Notari F. Fajes de Figueres».

El 1686, amb acta feta per Francesc Fajes de Figueres.

«Francesc Sunyer i Joan Lluc Cortada, cònsols, arrenden a Josep Cardona, pagès de la present vila, la posada de l'hostal, vi blanc, cuit, aiguardent, tabaco i neu, per espai de l'any i preu de 9 lliures».

En les poblacions petites com Maçanet, la venda de neu sempre anava associada amb la taverna de l'aiguardent o vi blanc. En canvi, en altres poblacions més grans com Peralada, Figueres, Girona, a causa del major consum, hi havia botigues exclusivament per aquest efecte.

En la taba de la taverna de l'aiguardent de Maçanet, entre altres condicions, sempre hi havia aquestes:

«Sapia qui arrendará que será obligat en tenir bon aiguardent tot lo any y en lo estiu fresch ab neu lo qual vendrá a lliuras, i mitjas lliuras y a tasses fins a dos diners».

«També sapia que será obligat en tenir neu tot lo estiu ço és comensant lo dia primer de juny fins lo endema de las festas de St. Martí, la qual anira a cercar en los pous de dita vila, la qual se li dona franca y la vendra a dos diners barcelonesos la lliura».

«Sapia que sempre que faltara en las cosas sobreditas o en ellas se li conega algun frau caura en pena de tres lliures barcelonesas aplicadoras a parts igual al acusador y als regidors y a las penas de camara».

Molta gent creu que el costum de prendre begudes refredades amb gel és una cosa de fa quatre dies. Però aquests documents ens fan veure que, almenys 300 anys enrera, els nostres avantpassats ja ho feien. A la taverna bevien l'aiguardent amb tasses barrejat amb gel, que en rebaixava el grau i el feia de més bon passar. La neu es venia a la menuda, a 2 diners la lliura, és a dir, cada 400 g.

A Maçanet, mai no pujà d'aquest preu, i a Peralada i Girona es pagava a 3 diners. Però no servia només per a refrescar begudes alcohòliques, sinó que en les festes es barrejava amb l'orxata i llimonades. I per fer gelats amb herbes aromàtiques. Era imprescindible en les festes majors i anyals.

Diferents autors han apuntat la davallada del comerç de la neu en el segle XIX. Nosaltres ho hem pogut comprovar en l'arrendament de la «taverna del vi blanc i neu» del 1782, on l'arrendatari ja no té l'obligació de tenir neu, sinó que diu:

«Sapia que li sera facultatiu vendre neu a la menuda a raho de dos diners la lliura annantla a buscar als pous de neu de la present vila y a est fi se li donara franca en dits pous.

Notari F. Olivet i Trilles, 27 d'octubre del 1782».

Encara més, a partir d'aquesta data, en l'arrendament de les tavernes del vi blanc i l'aiguardent ja no s'esmenta més la neu. Això ens deixa entendre que, si el consum no havia desaparegut, hauria minvat molt. No sabem les causes d'aquesta davallada, potser les guerres, els bandolers, la climatologia.

En l'arrendament de la venda de la neu, a la vila de Peralada, el 1752, que el vescomte, Bernat Antoni de Rocabertí, fa a Pere Grau, traginer de Vilabertran, ens adonem de la importància d'aquesta matèria. No solament

per al refresc de begudes, sinó també per guarir malalties. Entre altres pactes hi llegim:

«Amb al pacte que vos dit arrendatari ajau de tenir dins la dita present vila de Peralada tot lo dit temps llarga i bastant provisió de neu, ó glas i vendre aquell a lliuras i mitjas lliuras a tots los habitants i forasters de dita vila en preu de tres diners la lliura.

De tenir per est afecte casa o botiga en la present vila y axibe persona que fassa continua residencia per despatxar y vendre aquella no podent-se negar a vendre neu ó glas a persona alguna des de la primera oracio del mati fins a las nou horas de nit. Y axibe entre nit si es per servey de algun malalt.

Cada vegadas que faltara en alguna de las cosas convingudas en lo antecedent capitol per quiscuna de aquellas caura en pena de sinc sous barcelonesos executadora y exigidora per lo honorable batlle de dita vila.

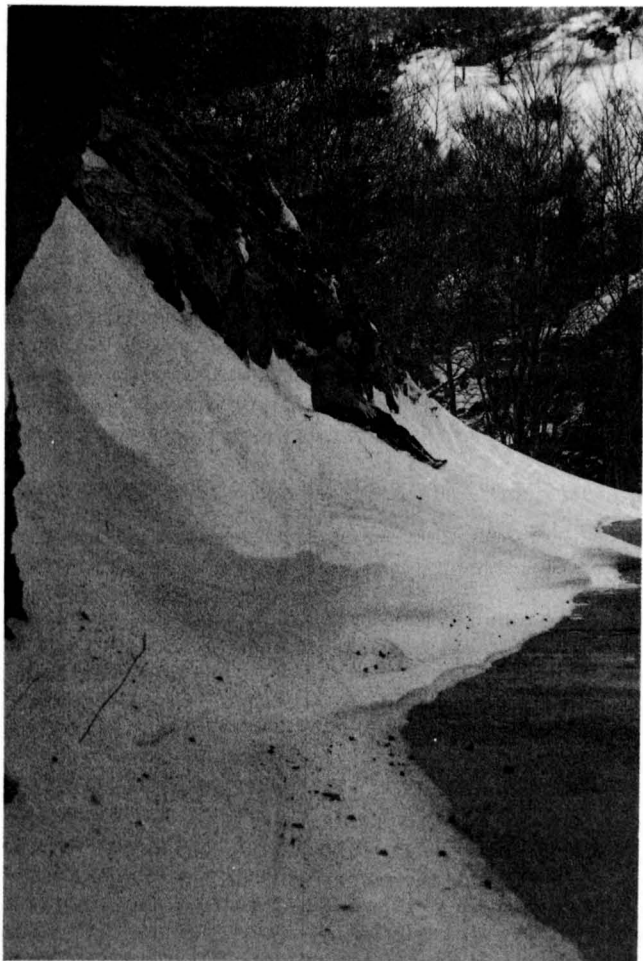
Fet a Perelada el 15 de maig del 1752. Notari F. Felip».

Hem consultat diferents autors i podem assegurar que el negoci de la neu tenia unes característiques molt semblants a tot Catalunya; els llocs de venda, els contractes i els preus són quasi idèntics. Per la seva claredat creiem convenient de transcriure l'arrendament de la venda de la neu del Capítol gironí.

«De sobre les cosas baix scrites per y entre los Illustres y Molt Reverends Senyors Cristophol Pagès, sagristà primer i Joan Pagès sagristà segon, canonges de la Santa Isglesia de Gerona, comissaris y tenint ple poder per les cosas baix scrites del Molt Illustre Capitol de dita Isglesia de una part y Benet Ferrer calsatèr de la present ciutat de Gerona de part altre es estada feta y pactada y jurada la Capitulacio baix scrita y seguent:

E primerament es pactat que lo dit Benet Ferrer ab tenor del present conve y promet a dits senyors comissaris y se obliga en provehir y tenir bastanta provisió de neu per lo Illústrissim y Reverendíssim sr. Bisbe y per los Illustres y molt reverends senyors dignitats y canonges y demes clero y persona gaudints de exempció o privilegi eclesiastich y de llur familia durant dit temps a a llur arbitre hage empero com promet tenir y fer dita provisió fixa y segura de la present ciutat de Gerona des del die de dos de maig proxim vinent venent eo fent vendre aquella des de sis horas de mati fins a las nou de la nit continuadament. La qual provisió hage y sie obligat a totarrisch, parill y gastos seus lo que promet attendrer y complir sots pena y scriptura de ters despres o sens requesta de dies ab salari de procurador dins Gerona de 10 sous, y fora de 20 sous per quiscun die ultra los demes gastos y despesas les quals en cas fossen tambe promet restituir, y per major seguretat de ditas cosas, Joan Montaner ciutada honrat de Barcelona, en la present ciutat de Gerona domiciliat. Per prechs y amor de dit Benet Ferrer principal se institueix fermansa y volser tingut y obligat en tot lo que dit Benet Ferrer se obliga.

Item es pactat que dits Illustres y molt reverends senyors comissaris concedexan lloch y puesto pera vendre dita neu en los baxos de la casa dita de St. Llorens situada en lo carrer de la Força

Congestes
a la carretera
del Moixer.

de la present ciutat en lo qual lloch puga vendre eo fer vendre dita neu per tot lo spay de dit temps sens haver de pagar cosa alguna de lloguer ni arrendament de dita casa.

Item dits senyors comissaris concedexan facultat al dit Benet Ferrer que puga vendre eo fer vendre dita neu es a saber los mesos de maig y juny inclusive a tres diners la lliura, y no més y en tot lo restant temps a raho de quatre diners la lliura y no mes.

Item es pactat que en cas se suscita guerra durant dit temps lo que Deu no vulla, y per aportar dita neu a la present ciutat correguessen algun parill per causa de Michalets o Gent de Guerra dels Enemychs, y aximateix si per occasio de contagi del que Deu nos deslliure se llevave el comer a la present ciutat que en qualsevol de dits casos cesse la obligacio de dit Benet Ferrer de haver de fer dita provisio.

Item es pactat que sempre y quant faltas neu alguna a las horas acostumadas per algun accident com es de plujas y esser grossos los rius que no pogues passar lo bestiar qui aportava dita neu o be que

alguna cavalcadura prengue algun enquantre que fos ocasio de haverse de detenir que en qualsevol de dits casos no pugua ser penyorat per faltar neu per dits respectes.

Item es pactat que en cas faltas la neu de las deu a las dotze del mitgdie, y de sinch a les vuit de la nit vol dit Benet Ferrer caurer en pena de 10 sous per quiscuna vegada se trobara faltar neu en dit lloch, y puesto la qual nos pugua exigir de dit Benet Ferrer, ni de la persona qui vendra dita neu, ni altre sino una vegada al mati, y altre vegada, a la tarde faltant neu a les horas dalt ditas.

Item en cas la persona qui vendra dita neu no donas lo pes cayga en pena de sinch sous per quiscuna pesada que sera trobat haverni menos la conexensa y execucio de la qual pena se esguarda a la cognisio de dits comissaris o; altre per lo dit molt Illustre Capitol elegidor, submetensa per expres pacte a la cognicio de aquell no entenenet per lo present fer perjudici algu al mostesaph de la present ciutat.

Fet a Girona, pel notari Pere Rosselló, el 26 d'abril del 1682».

LA RECOLLIDA

Per arreplegar la neu, feien unes grosses pilotes ben comprimides que transportaven dos homes, calçats amb esclops ferrats, amb els baiards cap al fons dels pous. També, com és lògic, havien de tenir en compte la temperatura ambiental en empouar-la. Preferentment, en dies molt freds i fora de les hores de sol. Aquesta operació rebia el nom d'empouar. De tota manera, per poc que nevés, hem comprovat que sempre es formen moltes congestes al voltant de la Collada del Ras, el Moixer i en el Clot de Les Salines, cosa que facilitava molt la recollida.

Molt a prop dels pous, hi tenien la barraca on guardaven les eines, i també hi feien la vida. Ben segur que aquests homes encarregats de la replega, havien de fer més d'una nit a la barraca, esperant condicions meteorològiques més bones o perquè quedaven aïllats. També cal pensar que si hi havia quatre baiards, potser serien de dos a vuit els homes que intervenien en la feina, i així podien omplir els pous més aviat. Aquesta feina es feia sobretot al mes de febrer.

Una vegada el pou era ple, havien de posar molta cura a aïllar-lo bé, i encara més a l'estiu, ben cobertes les voltes i la porta amb terra i gleves.

Els pous tenien, a la part nord, una porta de roure ben gruixuda que també cobrien de gleva. Al fons, tenien un escorredor que aprofitava el pendent de la muntanya per evacuar l'aigua de la neu que s'hagués fos o la que, per accident, hi hagués pogut entrar. Sembla, també, que els pous tenien al seu voltant canals que impedièn que hi entrés l'aigua de la pluja.

A l'altitud on es trobaven els pous (1.370 m.) avui dia, a l'hivern, hi neva entre 5 i 10 vegades, de 20 a 50 cms., entre desembre i abril, encara que hi ha casos excepcionals, com aquest any 1989, que només ho ha fet tres vegades. En canvi, el febrer del 1929 hi varen caure 2 metres; a l'octubre del 1978, va nevar 3 cops: el gener del 1981, 1'2 metres; el 19 de març del 1984 n'hi havia 1 metre; el 9 de maig del 1985, que va nevar fins als 800 m. o el 30 de gener del 1986, que n'hi va caure 1 metre i mig. Creiem que en l'actualitat també s'hi conservaria la neu a l'estiu, perquè el 18 d'agost del 1988 vàrem comprovar la temperatura de l'aigua de la font del Moixer, que és a 40 m. més avall, i era de 5° a la, una del migdia; la de Les Salines i La Forestal, a 7°.

EL TRANSPORT

El transport sempre anava a càrrec de l'arrendatari i la Universitat li concedia el dret de passatge de les cavalcadures. Així en el contracte de les pastures de la muntanya del Comú, hi llegim: «dita Universitat se reserva los passatjes de las personas y bestias que tindran de anar a sercar la neu a los pous».

L'arrendatari dels pous havia d'estar sempre en convinença amb un traginer de confiança que posseís, almenys, els matxos necessaris per garantir l'abastament ràpid de les viles consumidores, des del juny fins al setembre. Els traginers es comprometien a servir la neu dos dies després de ser avisats pel venedor.

El tragi es feia amb matxos que portaven les càrregues de neu amb sarrions d'espert ben coberts de bolla, palla o ginesta, per les seves propietats isotermes. Es viatjava preferentment de nit i de matinada per resguardar-se de la insolació estiuenca. L'hora d'arribada a la botiga de distribució a la menuda, quedava fixada generalment a les 8 del matí. Per tant, els viatges a les viles de Castelló, Peralada, Vilabertran i Figueres, que eren les principals consumidores, es feien la major part de nit, ja que hi havia 6 o 7 hores de camí.

El trajecte que seguien els traginers era: Les Salines, Pla de la Creu, Coll de la Biga, Pla de la Pastera, Coll de Lli, i la Vajol; d'aquí, anaven a trobar la carretera de Figueres. És a dir, seguien la carretera actual de Les Salines a la Vajol, que llavors era camí de bast. I si, com generalment succeïa, l'arrendatari també tenia arrendats els pous de Les Illes, l'itinerari era el mateix.

El traginer, tal com hem vist, cobrava segons el que pesava la neu que arribava al seu destí, a tant per rova. Això comportava que ell fos el primer interessat a prendre les màximes precaucions perquè no se li fongués la neu pel camí.

Tot i fer els viatges a la frescor de la nit o de la matinada, la calor, al pic de l'estiu, comportava unes pèrdues per fusió d'una tercera part de la càrrega, des del pou al venedor a la menuda. Així veiem que de cada tres càrregues se'n perdia una. Qui ho diria que hi havia tant de tràfic, de matxos i gent, amunt i avall, i en aquelles hores.

A canvi, per al consum de la vila de Maçanet les pèrdues eren més minses, ja que el viatge es feia amb una hora i mitja pel camí actual de Les Salines. Una vegada la neu era a la vila, el taverner havia de prendre, també, moltes precaucions per a la seva conservació, que no sabem quina durada tenia, potser un parell de dies. Cosa que equival a fer molts viatges per tenir la taverna ben proveïda de neu durant l'estiu.

A l'estiu, hi havia un home permanentment encarregat de servir la neu i tenir bona cura dels pous, que vivia a la barraca. Tanmateix, no estava sol; allà dalt hi havia també l'ermità de Les Salines i els pastors amb els ramats.

Una altra cosa hem de dir i és que la Universitat tenia reservat el tescat de l'entorn dels pous perquè els matxos i les mules dels traginers poguessin menjar mentre esperaven el camí de retorn.

Amb aquest petit treball hem tocat un tema que creiem és completament desconegut a l'Empordà per a molta gent, i per això potser més interessant.

Restes del pou.

DOCUMENTACIÓ CONSULTADA

Arxiu Històric de Girona:

Protocols dels notaris: Domènec Francesc Vilar, Onofre Morera, Francesc de Gayolà, Francesc Fajes, i Francesc Escofet de Figueres.

Francesc Olivet i Trilles de Maçanet de Cabrenys.

Francesc Felip i Melitó Sauch de Peralada.

Pere Rosselló de Girona.

Arxiu Municipal de Maçanet de Cabrenys: Lligalls d'arrendaments, I, II, i III

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

Ramon Amigó. Neveres Pre-industrials (pous de neu) al Camp de Tarragona. Reus. 1987. Centre de Lectura.

Marc-Aureli Vila. La vida i l'economia de Catalunya. Segles XIII a XVII. Editorial Pòrtic. Barcelona 1983.

Josep M. T. Grau i Pujol. La indústria tradicional de Montblanc i la Conca en el segle XVIII. Montblanc 1989. Ed. l'autor.

Rafael Sot i Delclòs. Els béns comunals de la vila. Programa de la festa major d'estiu. Maçanet de Cabrenys. Juliol-1985.

Josep M.T. Grau i Pujol-Roser Puig i Tàrrach. Refrescar les begudes a l'estiu una pràctica secular. Revista «Girona gastronòmica» juliol 1989, número 35.

Josep Matas. Llibre de la V^{ena} Marxa de l'Arboç. Notícies sobre un antic negoci força rodó. La Bisbal 16-X-1983.